

УДК 437.029.3

СПЕЦІАЛЬНІ МЕБЛІ ДЛЯ НЕМОВЛЯТ В ІНТЕР'ЄРІ ПОЛІСЬКОЇ ХАТИ

Підцерковна Ярослава Йосипівна – старший викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

<http://orcid.org/0000-0002-1607-4982>

Doi: <https://doi.org/10.35619/ucpm.vi37.434>

kafedradpm@ukr.net

Статтю присвячено виявленню та обґрунтуванню у традиційній культурі поліщуків низки спеціальних засобів, спрямованих на сприяння гармонійного розвитку дитини, її духовного й фізичного здоров'я. Поставлені і охарактеризовані технологічні аспекти виготовлення спеціальних меблів як особливого різновиду декоративно-прикладного мистецтва, для дітей немовлячого віку, щоб привчити їх самостійно сидіти, стояти, ходити. Досліджено систему формування житлового інтер'єру поліської хати з урахуванням чіткої організації соціокультурного простору.

Ключові слова: поліська хата, регіональна культурна практика, інтер'єр, дитина-немовля, особливі меблі: сидячка, стоячка, ходунки.

Актуальність проблеми. В останні роки у світі з'явився такий термін як «комп'ютерна смерть». Це не смерть фізична, швидше – духовна. Проте, вона має безпосередній вплив на сферу фізичного життя людини: діти від народження просиджують перед комп'ютером, мобільним телефоном, приставками, виконують мінімальну кількість фізичних вправ – рухів, що призводить до аномалії в їх розвитку. Завдяки технологізації і комп'ютеризації соціального довкілля і домашнього штучного інтер'єру створюються загрозові передумови для появи наступного нездорового покоління: без слова, власних думок, без батьківської опіки, нерухомого у фізичному розвитку, замкнутого у постійному існуванні у просторі віртуального світу культури.

Відірваність від світу реального з його традиційним надбанням, усталеними нормами і правилами щоденного виховання дитини, адаптованість до свого рідного, звичного краю – батьківщини – «поліської доми» виокремлює в особливі національні рамки підняту проблему виховання немовлят у поліській хаті шляхом використання особливого інтер'єру через застосування немовлячих дерев'яних рукометел – сидячок, стоячок, ходунів – ще однієї надзвичайно важливої складової народної культурної творчості.

Заявлена тема обрана не випадково. На її користь, насамперед, свідчить надзвичайно мізерна дослідженість окресленої проблеми у науковому світі. Якщо в цілому з етнографії дитинства, з етнопедagogіки в регіоні Полісся є чималий корпус наукових досліджень, то про мистецький доробок спеціальних пристроїв – меблів для немовлят у контексті духовної практики поліщуків заявлено дуже і дуже мало.

Однією з малодосліджених ділянок у мистецтві, чи регіональній культурній практиці Полісся залишається дитячий інтер'єр народного житла, з об'єктивних і суб'єктивних причин значна кількість його елементів із дерева під впливом несприятливих чинників (природних, соціальних) і наявній високій камерності, пов'язаній із вихованням малят, зазнали руйнування, а ті, що збереглися, нагально потребують вивчення, обліку і охорони.

Окрім цього, означена проблема загалом надзвичайно важлива для розуміння системи облаштування немовлячого побуту у поліській хаті в минулому, оскільки саме той час закладав підвалини – основи української культури і мистецтва, зокрема, культури розуміння дитинства і його сприйняття з урахуванням локальних особливостей Полісся. Усвідомити яка саме культура розуміння дитинства довербального віку домінувала у поліській родині, методом аналізу застосування у дитячому інтер'єрі спеціальних дерев'яних пристроїв – сидячок, стоячок, ходунів для малят – є метою даного дослідження.

Мистецький аспект побутування спеціальних меблів для немовлят, як засобів духовного і фізичного розвитку дитини в сім'ї поліщука, набуває особливого значення для пошуку й інтерпретації минулих знань і актуалізує окреслену проблему.

Слід зазначити, що ця публікація не претендує на вагомий відкриття й узагальнення. Це, радше, висвітлення прихованих, але й вагомих знахідок у наявних народних джерелах.

Огляд досліджень і публікацій. Дитина як об'єкт дослідження до поля зору науковців в Україні потрапила у другій пол. XIX ст. До цього часу ці дослідження мали випадковий характер щодо означення дитячого побуту, «оскільки... в цілому стосувались побуту дорослих» [15; 13].

Причина в тому, що дослідники не ставили завдань спеціально вивчити соціалізацію дитини в середовищі поліської хати з облаштуванням у її фізичному розвитку особливих дерев'яних пристроїв для дітей немовлячого віку. Тогочасна джерельна база здебільшого торкалась питань родинних звичаїв, свят і обрядів, сімейної педагогіки, дитячої народної медицини, оминаючи таким чином проблему трансмісії спеціальних дитячих меблів в інтер'єрі поліської хати (окрім колиски), їх трансформації нарівні з інтер'єрними меблями дорослих.

Слід також зазначити, що камерний характер дослідження світу малої дитини, особливо немовлячого віку, не давали можливості отримання достовірної фактологічної інформації від сільських жителів. І лише з другої пол. XIX ст., коли предметом вивчення стала національна культурна практика, вчені підняли проблему етнографії дитинства в поліському краї. А. Онищук, В. Кравченко, Ф. Вовк, Д. Лепкий, П. Чубинський стверджували, що дитяче буття має свій уклад, своє коло знань, власну своєрідну мову, навіть своє мистецтво.

У 20-х роках XX ст. українські вчені-педагоги – Є. Грицак, С. Чехович, Н. Загида досліджують дитячий побут і вікову періодизацію дитинства. Зокрема Н. Загида до «першої верстви» відносить дітей, які вимагають догляду і цілковитої уваги родини.

«Всі старання батьків коло дітей, відколи ті народяться до третього більше-менше року життя зводяться до того, щоб сприяти корисну, насамперед для родини, а тоді й для громади одиницю. За виразний досвід на це є ціла низка заходів і пристосувань, що мають сприяти фізичному розвитку молодого організму (коліска, стояка, сидячка, ходячка... тощо), «щоб дитина не виросла калікою» [7; 27].

В аспекті вивчення заявленої теми заслуговують на увагу праці й російських дослідників – Г. Волкової, В. Виноградової, О. Капіци, К. Зеленіна. Особливо важливою є розвідка Є. Бломквіст «Крестьянские постройки русских, украинцев и белорусов», в якій дослідниця представляє технологію виготовлення дитячих меблів для немовлят – «сиделок», «стоялок», «ходунков» [2; 3-458].

Маючи численні, апробовані часом способи і методи виховання дитини, українські науковці XX ст. – З. Кузеля, М. Грушевський у праці «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу», використовуючи зібраний фактологічний матеріал з півдня Київщини, підносять проблему соціалізації немовлят у селянському середовищі, аналізують процес виховання дитини засобами декоративно-ужиткового мистецтва із застосуванням спеціальних меблів для малят [4; 41-51].

Дослідження Н. Загида та М. Грушевського можна вважати методологічною основою народження спеціальної галузі – етнології дитинства. Це створило можливість серед науковців вести мову про побут української дитини як окрему ланку народного побуту Полісся, важливу складову етнокультурної практики, приділивши увагу задаткам і перспективам розвитку немовлят засобами дерев'яних ремесел.

У другій пол. XX ст. ця тема частково привернула до себе увагу педагогів-етнографів – О. Батухтіної, М. Стельмаховича, Є. Сявако, Н. Сивачук; етнографів – В. Борисенко, Н. Гаврилук, С. Гвоздевич, М. Гримич, І. Ігнатенко.

У рамках досліджуваної проблеми сьогодні цьому сприяють наукові праці Р. Свирид, Т. Окольнічої, О. Радул, В. Масценка, В. Сивака, М. Матійчука, В. Могилевського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернення до забутої спадщини діячів науки, культури і мистецтва, усвідомлення закономірностей суб'єктивного трактування різних подій, особливостей і явищ – усе це дає змогу по-новому оцінити аспекти минулого поліського родинного життя, виокремити в особливу систему хатнє умеблювання – таке статичне, просте і водночас, поліфункціональне. Все в ньому вражає увагу відсутністю розкоші і млості, фабрикації і меркантильності, нехитре часів давно минулих. Причини цього консерватизму – суто місцеві. Саме позиція консервації поліського краю завдяки його географічному розміщенню, недоторканість урбанізованого середовища до болотистої лісової землі укорінено зберегла донині традиційні риси хатнього інтер'єру поліського обійстя і забуті дитячі дерев'яні пристрої для сидіння, стояння, ходіння.

Відомо, що організація інтер'єру поліської хати була відносно проста і відповідала побутовим потребам. Проріз дверей був низький, що допомагало зберегти тепло і, коли відкривалися двері, захищало від холоду дітей, що грались на долівці.

Поріг зазвичай робили високим, що також допомагало зберігати тепло. Піч займала внутрішній кут із боку вхідних дверей і була обернена своїм отвором до фасадної стіни. Навпроти неї – мисник із полицями. По діагоналі від печі розташоване покуття. Біля столу, попід стінами, ставили лави, зліва від столу знаходилась скриня. Уздовж тильної стіни, між піччю і причілковою стіною, влаштовували піл, на якому спали. Над ним, на сволиці, висіла колиска, яку поліщуки ніколи не знімали, «...навіть тоді, коли в домі не було немовляти. В цей час розміщували ляльку-мотанку, яка за переконаннями язичників, мала ті ж властивості, що й немовлята – була втіленням нового життя й символізувала безсмертя роду» [3; 88].

Зазвичай, між покуттям і мисником виконувалися хатні господарські роботи. Тут ставили ткацький верстат, а поруч «посвіт» (стійка із зажимом, в яку встромляли «лучину») [1; 7].

Непотрібних речей в хаті не було. Кожна річ інтер'єру служила для конкретної справи і була наповнена любов'ю і великим змістом служби матеріального духовному. Залишкова річ уже створювала хаос непотрібну опіку над собою.

Усі меблі були створені з екологічно чистих матеріалів (здебільшого, дерева), які дихали, були придатними для здоров'я, а коли в них ще закладені при виготовленні енергетичні зусилля й духовний зміст, то при правильному і поважному поводженню з ними поліщуки отримували позитивні емоції і заряди доброї енергії.

Хатні меблі, трохи суворі на вигляд, монументальні і важкі обрамлювали себе якоюсь таємничою силою, з дивовижною чіткістю виявляли людську сутність, особливість господарів, їх звички. Ніби сама природа знаходилася в хаті поліщука, втілена у матеріальні композиційні образи. Тому й покривали поліщуки меблі рідко, лише у свята.

Дерево – воістину магічний матеріал, вписувалось в екостиль поліського інтер'єру і занурювало хату в атмосферу домашнього тепла і затишку. Унікальність кольору, фактури і малюнка від самої природи робили хату ексклюзивною, забезпечували особливий мікроклімат в оселі, очищали повітря, підтримували комфортну температуру. «Народні дизайнери» – майстри вмili грамотно і обережно використовувати різні властивості матеріалу і володіли певними художньо-проектними здобутками у роботі з деревом. «Деталі обробляли тонше, бо їх можна було розглядати зблизька. Поверхні хатніх меблів поступово відполіровувалися в ході експлуатації, виявляючи ніби «з глибини», красу текстурного малюнка. Природний колір темного дуба, смугастої сосни, світлої липи, рожевої верби м'яко гармоніював із ...стінами...» [19; 92].

Поліська хата за звуковим сприйняттям схожа на базар. Недаремно й донині чути популярний вислів – «Хата з дітьми – базар, а без них – пустка». Мати – поліщучка щонеділі з погордою несла до храму Божого, йдучи на службу, «сім'ю на грудях» у вигляді низок коралового намиста, де кожна низка – син чи дочка. Важка й приємна була ця ноша, важке й приємне було її багатодітне материнство.

Відповідно традиційним віруванням – дитинство – початковий етап життєвого шляху людини, який починається з моменту народження і триває до двох років, до того часу, поки дитина не почне самостійно ходити, їсти, говорити. До цієї верстви Н. Загледа відносить дітей, «які потребують уваги всієї сім'ї» [7; 27].

Народний досвід поліщуків чітко вказує коли має починатися виховання здорової дитини: «Коли дитину не навчили в пелюшках, то не навчите в подушках [20; 4].

Мати-поліщучка, здебільшого доглядала дитину до того часу, поки їй потрібно було годувати. Потім догляд за дітьми перебирали старші брати і сестри. «Ледве дитя залишить висохлі груди матері і почне повзати, як його віддають на руки трохи старшій сестрі або братові [10; 93].

Таким чином, немовлячий вік для поліської дитини, коли поруч є мама, був досить коротким, а тому все виховання зводилось до пришвидшеного дорослішання немовлят, «щоб швидше стояла і добре м'язи тримала». В уявленні поліщуків – рухатися, сидіти, стояти, ходити – значить жити. Рух і ритм доповнював фізичний розумовий розвиток немовляти, а різноманітні дитячі пристрої для сидіння, стояння, ходіння від найпростіших загород до рухливих конструкцій сприяли доброму самопочуттю дитини, радісному настрою пристосувавшись до невибагливого домашнього інтер'єру поліської хати.

Дитячі спеціальні меблі – сидячки, стоячки, ходуні відносяться до найдавніших створених людиною предметів побуту і є частиною рухомої обстановки інтер'єру поліської хати. За твердженнями Р. Захарчук-Чугай, Є. Антоновича такі «меблі підпорядковані прийнятому членуванню прямокутного простору хати» [8; 205]. Спеціальні дитячі меблі розміщувались на різних рівнях від землі, виступаючи в об'ємному просторі хати горизонтальними ярусами. На нижчому (біля порогу) розміщували дитячі стоячки, ходуні, візочки; на середньому ярусі (біля печі) – меблі для сидіння і снання – сидячки і колиску.

Така композиція в інтер'єрі поліської хати засвідчувала з одного боку помісячну соціалізацію дитини немовлячого віку: до 6 місяців – меблі; які стимулювали рухи немовлят (колиска); від 6 до 12 місяців – просторову рухову орієнтацію (сидячка, стоячка, ходуні); від 12 до 18 місяців – меблі, які сприяли ходьбі, бігу, розвивали координацію руху, дитяче орієнтування (бігунці, візочки); з іншого боку засвідчувала раціональне використання житлової площі.

Якщо колиска була обов'язковим атрибутом кожної дитини, то спеціальні дерев'яні меблі вносились у поліську хату залежно «від потреби».

Сидячка – народна назва пристрою для навчання дітей сидіти. Його «видовбують із колоди подібно до невеликого крісла із спинкою спереду; щоб дитина не випала, вставляють прутик» [6; 205].

Поліська сидячка відносилась до групи об'ємних предметів, позначена простотою форми, позбавлена складності та вибагливої орнаменталії. Вона була довбана з колодки і призначена для пришвидшення сидіння дитини. Сидячку виготовляли з липи чи клена, стосовно статі дитини. Ці дерева поліщуки вважали «хорошими і навіть священними» [13; 57]. Зазвичай, сидячку робив батько дитини. Дерево попередньо готували, обтесували сокирою. Чоловік ніколи не користувався лінійкою, довіряючи руці, зорові, відчуттю. Обрубок колоди довжиною 40 см видовбував з одного кінця до середини, зверху на чверть углиб, і вирізав стінку з одного боку, утворюючи своєрідне крісельце.

Зарубіжна дослідниця народного побуту Є. Бломквіст зазначає, що через кути стінок біля вирізу через невеликі отвори пропускали горизонтальний прут – «запор», щоб дитина не випала. Сидячку виготовляли відповідно росту дитини, щоб вона, стоячи на ній, могла вільно класти ручки на край колодки, а ніжками спиратися на лавку, на якій стояла сидячка. Іноді колодку видобували повністю. Залишаючи тільки дно, а для сидіння вставляли посередині дощечку – лавочку [2; 434-435].

Сидячці властива нетипова масштабність, спрощення конструкцій, потовщеність, важкість, малоприсадибність для переміщення, «щоб дитя не падало». Взимку сидячку встановлювали на «полу», ближче до печі, «щоб тепло було».

Виконана простим стругом сидячка фіксувала народне розуміння надійності такого виду дитячих меблів. Переважно поверхню сидячки залишали чистою. Тільки на «запор» поліщук іноді наносив неглибокі «порізки», щоб немовля могло «поточити ясна». Для підсилення художніх якостей і безпечності сидячку натирали бджолиним воском, що надавало їй гладкості і приємного полиску.

Сидячку зазвичай ставили на лавку, до «запору» прив'язували саморобні іграшки та брязкальця; дитина гралася і не заважала мамі працювати. За спинку дитині мостили подушечку, щоб вона не вдарилась об сидячку потилицею.

Навчившись добре сидіти, немовля спиралось на лавку, на якій розміщували сидячку і піднявши ніжку, намагалося перелізти через «запор». Це було першою ознакою, що дитина справилась з функцією сидіння і потребувала якоїсь зміни.

Давні дослідження інтер'єру традиційної поліської хати зарубіжними та вітчизняними вченими виокремлюють ще одне дерев'яне приладдя для навчання дитини стояти – «стоячку». «Стійка – народна назва пристрою для навчання дітей стояти. Складається з двох дощок, з'єднаних між собою чотирма ніжками висотою до грудей дитини. У верхній дошці вирізують отвір для дитини» [6; 223].

Враховуючи надзвичайно пізнавальний характер немовлят, нагальну потребу бачити світ «із висоти» виявляли необхідність з боку батьків допомогти дитині впевнено стояти. За віруваннями поліщуків здатність дитини самостійно стояти була одним із показників переходу її з категорії «колискової» (дитини, яка ще не стала остаточно справжньою людиною) у стадію власне дитинства [18; 119].

Ще у XIX ст. російський педіатр-психолог Є. Покровський наголошував, що у віці «до року», вирушаючи на польові роботи, матері ставили свою дитину в «стоюнку» і залишали її вдома саму. Залишена в цій «стоюнці» на великий термін дитина, іноді наплакавшись вдосталь, тут же засинає... [16].

Презентація поліської стоячки найбільш вдало представлена на початку XX ст. В. Кравченком. Цей факт зазначений у дистанційному дослідженні. Т. Окольнічої. Стоячка являла собою два обрізки дошки, з'єднані між собою чотирма стоячками, висотою по груди дитини. У верхній дошці вирізався круглий отвір, куди ставили дитину. Кути у стоячці відшліфовувались чи обкладались м'якою матерією [14; 314]. Дитина могла стояти, спираючись ручками і грудьми на дошку, нижня дошка, на якій стояло немовля, трохи більша за верхню для стійкості [17; 110].

На Волинському Поліссі траплялися комбіновані «сиділки-стоячки» [21; 165]. Для зручності дитини прикріплювали на середній висоті стоячки «лавочку» для сидіння – вузьку дощечку, щоб дитина постоявши, могла сісти і відпочити. А потім знову встати, хапаючись руками за верх.

Якщо дитина сідала, то їй повинно бути абсолютно комфортно і при цьому її ступні рівно стояли на нижній дошці повністю усією підошвою. Цей факт вимагав від майстра особливих знань про те, що між гомілкою і стегном сидячої дитини мав бути прямий кут. Якщо кут занадто великий, то майстер опускав «лавочку» нижче, і, навпаки, якщо кут гострий – «лавочка» потрібна вище.

Як і сидячці, поліській стоячці властива простота і зручність. Для неї не характерні ні личкування, ні інкрустація, ні левкас. Майстри цінували природну красу дерева, його колір і фактуру, товщину і масивність. Переконавши, що нетипова масивність, спрощення конструкції, відсутність декору вказують на давність походження стоячки, надійність в експлуатації і нетрадиційність як особливого виду меблів для немовлят.

Поліська стоячка – це група об'ємних меблів, де основна увага була зосереджена на рухові дитини. За свідченнями старожилів вона мала тісний зв'язок із немовлям. З одного боку, коло-отвір, в якій поміщали дитину, виражав репродуктивну, жіночу семантику, яка символізувала своєрідну перепону для

чогось чужого, захищаючи немовля. З іншого боку, в контексті традиційної культури здатність стояти є невід'ємною рисою людини і викликала зв'язок рівності між словами «стояти» і «жити» [9; 371].

Стоячка, насичена буттєвою та історичною інформацією, комунікативно була близька дитині через дотик і запах деревини. Освоєння її формувало перші уявлення немовля про світ рідної домівки з висоти дитячого росту, додавало сили руху, чуття свого тіла. Вона, як спеціальний пристрій для немовлячого віку (6-7 місяців) містила обмаль зовнішніх атрибутів автентичної належності, використовувалась тільки «за потребою». Іноді стоячка була єдина на всю вулицю і батькам немовлят приходилось дотримуватись черги на її експлуатацію.

Як відомо, у перший рік життя дитина розвивається дуже швидко. У три місяці – в'язи тримає, у півроку – сидить, ще через місяць – лазить, а до року вже й ходити починає [5; 137]. Зробити перші кроки дитині допомагали ходуні. За описом М. Грушевського «посередині хати забивають стовпець, а на верх його ставлять «колісце», щоб крутилось на стовпці, а в колісці є дві спиці. От дитину поставлять коло спиці, вона візьметься за неї руками і ляже на неї, колісце почне крутитись помалу, а дитина за ним ходить. Як дитина скоріш налягає на спицю, то колесо скоріше крутиться, дитина за ним буде поспішати, як втомиться, то стане [11; 46].

Презентація опису дерев'яного пристрою для пришвидшення ходіння дитини немовлячого віку прив'язана звільнити, «розв'язати» тіло, а також моторні, рухові і інтелектуальні здібності дитини, закласти той фізичний резерв, який знадобиться у дорослому житті до подолання перешкод, коли постане питання вибору шляху та напрямку руху людини. Така належність ходунів становила її образну і змістовну сутність в інтер'єрі хати.

Як засіб дитячого розвитку поліські ходунці у розмаїтті українського декоративного мистецтва займають чільне місце. Для них характерні специфічні техніки виконання. Майстри з покоління у покоління відшліфовували витвори своїх попередників, розвиваючи і вдосконалюючи їх.

Поліські ходуні позбавлені декору, відзначаються домінантом форми як основного носія естетико-мистецького начала. Матеріали експедиції «Деякі конструктивні та художні знахідки з традиційного побуту Чорнобильського Полісся М. Матійчука і В. Могилевського у с. Мала Чернігівка Овруцького р-ну Житомирської обл. є прямим фактом доказу наявності дитячих ходунів в обстежуваному районі Полісся. «Ходун – загострений липовий стояк висотою 235 см верхнім кінцем вставлявся у спеціальне заглиблення у сволюкові, в нижню – у глинобитну долівку. На висоті 40 см від підлоги у стоякові зроблено скрізний прямокутний отвір, у який вставлено 60-сантиметрову планку – брус із дугою, виготовленою з ліщини на кінці. У дугу «заправляли» малюка, який рухався по колу, не випадаючи з дуги, а жінка могла спокійно займатися хатніми справами» [12; 126-136].

Ходун із Малої Чернігівки, за твердженням авторів, може слугувати прикладом художньо-естетичного осмислення конструкції і, як це не видається парадоксальним, реального втілення засад конструктивізму. «Максимальна простота конструкції, самодостатність краси форми, що повною мірою виражають її функціональне призначення є прикметно-визначальними рисами малочернігівського ходуна» [12; 126-136].

Грамотно спланований інтер'єр поліської хати найбільш проявлявся у спеціальній організації дитячого простору – величині, способах роздібленості та поєднання, пластичності та конфігурації, зв'язку з оточенням дорослих. Поліщуки, створюючи розвиваюче середовище для немовлят, вдавалися до формотворення дитячого простору і на «теплому місці». З цією метою, «уживали ходячки з короткими жердинами», прилаштовуючи їх на полу, щоб дитині не доводилось ходити долі [22; 129].

Спеціальні меблі для немовлят в інтер'єрі поліської хати були тісно пов'язані з першим роком життя дитини і являли собою комплекс знарядь, направлених на надання їй «людських» якостей (правильна форма тіла), властивість бачити, чути, сидіти, стояти, ходити.

Родинно-ужиткова річ із відсутньою декоративністю відображала естетичний колорит побуту поліської дитини, уміння виробляти найперші рухові вправи, знайомила з моторикою у процесі застосування дитячих меблів «за потребою». Утилітарні за своєю суттю вироби з дерева проникали в усі сфери домашнього побуту і життя дитини, несучи в собі функцію захисту, цілісності, завершеності у світі поліської хати, формуючи мистецько-образну функцію в її інтер'єрі.

Список використаної літератури

1. Арабей В. Г., Сергачёв С. А. Своя хатка, як родная matka. *Народное зодчество Беларуси*. 2009. № 4. 14 с. <https://soche.ac.uk/download/pdf> (дата звернення 11.07.2020).
2. Бломквист Е. Э. Крестьянские постройки русских, украинцев и белорусов (поселения, жилища и хозяйственные построения). *Восточнославянский этнографический сб. Очерки народной материальной культуры русских, украинцев и белорусов в конце XIX – начале XX в.* Москва : АН СССР, 1956. С. 3-458.

3. Богомолець О. В. Символи та обереги сакрального простору українського дому. *Вісник Черкаського ун-ту. Серія «Філософія»*. Черкаси. 2016. № 1. С. 84-91.
4. Грушевський М. С. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ : Либідь, 2006. 256 с.
5. Дарміць Р. Народні гігієнічні знання і повір'я, пов'язані з народженням і вихованням дитини за матеріалами з сільського побуту Карпат. *Вісник Львів. ун-ту. Серія «Історія»*. 2012. Вип. 47. С. 123-141.
6. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. Т. 2. / Запаско Я. П. Львів : Афіша, 2000. 4000 с. 279 іл.
7. Заглада Н. Б. Побут селянської дитини. Київ : Держтрест «Київ - Друк», 1928. 180 с.
8. Захарчук-Чугай Р. В., Антонович Є. А. Українське народне декоративне мистецтво: навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 342 с., ХХХІІ с. кольор.іл.
9. Зубец І. З. Символізм предметів в народній культурі. *История и культура ростовской земли*. 2007. Ростов, 2008. С. 361-374.
10. Крашевський Ю. І. Повісті / Пер. з польс. В. П. Іванисенка. Київ : Дніпро, 1979. 427 с.
11. Матеріали до українсько-руської етнології: [в 22 т.] / НТШ у Львові; коміс. етногр. Львів: З друк. НТШ, 1899-1929. Т. 9. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу: матеріали з полудневої Київщини / зібрав М. Грушевський; обробив З. Кузеля. 1907. ХХІІІ, 144 с. Сайт [irbis-nbuv/ go. Ua /ulib/item/UKR_0001202](http://irbis-nbuv.gov.ua/lulib/item/UKR_0001202) (дата звернення 17.08.2020).
12. Матійчук М., Могилевський В. Селянський побут поліщуків. Перспективні напрями проектування житлових і громадських будівель. *Зб. наук. праць. Спец. вип.: Засоби монументально-декоративного мистецтва та дизайну в міському середовищі*. Київ, 2006. С. 126-136.
13. Ощественный семейный быт и духовная культура населения Полесья / под ред. В. Бондарчика. Минск : Наука и техника, 1987. 376 с.
14. Окольніча Т.В. Східнослов'янська педагогіка в дослідженнях етнографів (XIX – перша чверть XX століття): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Центральноукр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кропивницький, 2019. 314 с.
15. Побірченко Н. С. Етнографія дитинства як предмет наукової рефлексії 20-х років. *Історико пед. альм.* 2012. Вип. 2. С. 13-17 (http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipa_2012_2_4 (дата звернення 23.08.2020)).
16. Покровский Е. А. Физическое воспитание детей у разных народов, преимущественно, России. *Засоби пересування українців в минулому. Етнографія та побут народів світу. Обстановка в житті у слов'ян*. Ч. 2. 04 com.ua /... 3528 – obstanovka – v – zhilische – u – slayan – chast 2 (дата звернення 17.08.2020).
17. Свирида Р. Від колисочки – до візочка. *Українська родина: родинний і громадський побут* / Упоряд. Лідія Орел. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2000. 424 с.: іл., нот.
18. Русская изба (иллюстрированная энциклопедия). Санкт-Петербург : Искусство, 1999. 259 с.
19. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Передм. акад. М. Поповича. 2-ге вид. Київ : Ред. вісника «Ант», 2009. ХХІ, 408 с. іл..
20. Стельмахович М. Г. Українська родина педагогіка. *Початкова школа*. № 8. 1995. С. 4.
21. Тарасюк І. І. Принципи архітектурного формування сільських садіб Волині ХІХ – поч. ХХ століття та їх розвиток в сучасних умовах : дис. ... канд. архітектури: 18.00.01 / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2015. 267 с.
22. Шульгица Д. Фізичне виховання немовлят. *Хрестоматія з українського дитинознавства* / укл. Йовенко Л. І. Умань : АЛМУ, 2011, 156 с

References

1. Arabei V. H., Serhachëv S. A. Svoia khatka, yak rodnaia matka. *Narodnoe zodchestvo Belarusy*. 2009. № 4. 14 s. <https://coche.as.uk/download/pdf> (data zvernennia 11.07.2020).
2. Blomkvyst E. Э. Krestianskiye postroiiky russkykh, ukraintsev y belorusov (poseleniya, zhylyshcha y khoziaistvennye postroyeniya. Vostochnoslavianskiy etnograficheskiy sb. Ocherky narodnoi materyalnoi kul'tury russkykh, ukraintsev y belorusov v kontse XIX – nachale XX v. Moskva : AN SSSR, 1956. S. 3-458.
3. Bohomolets O. V. Symvoly ta oberehy sakral'nogo prostoru ukrainskoho domu. *Visnyk Cherkaskoho un-tu. Seriya «Filosofiya»*. Cherkasy. 2016. № 1. S. 84-91.
4. Hrushevskiy M. S. Dytyna u zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu. Kyiv : Lybid, 2006. 256 s.
5. Darmit's R. Narodni hihiiienichni znannia i poviria, poviazani z narodzhenniam i vykhovanniam dytyny za materialamy z sil'skoho pobutu Karpat. *Visnyk Lviv. un-tu. Seriya «Istoriia»*. 2012. Vyp. 47. S. 123-141.
6. Dekorativno-uzhytkove mystetstvo. Slovyk. T. 2. / Zapasko Ya. P. Lviv : Afisha, 2000. 4000 s. 279 il.
7. Zhlada N. B. Pobut selianskoi dytyny. Kyiv : Derzhrest «Kyiv - Druk», 1928. 180 s.
8. Zakharchuk-Chuhai R. V., Antonovych Ye. A. Ukrainske narodne dekorativne mystetstvo: navch. posib. Kyiv : Znannia, 2012. 342 s., KhKhKhII s. kolor.il.
9. Zubets Y. Z. Symvolizm predmetov v narodnoi kulture. *Ystoriya y kultura rostovskoi zemly*. 2007. Rostov, 2008. S. 361-374.
10. Krashevskiy Yu. I. Povisti / Per. z pols. V. P. Ivanysenka. Kyiv : Dnipro, 1979. 427 s.
11. Materialy do ukrainsko-ruskoj etnolohii: [v 22 t.] / NTSh u Lvovi; komis. etnohr. Lviv: Z druk. NTSh, 1899-1929. T. 9. Dytyna u zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu: materialy z poludnevoi Kyivshchyny / zibrav M. Hrushevskiy; obrobyv Z. Kuzelia. 1907. KhKhIII, 144 s. Sait [irbis-nbuv/ go. Ua /ulib/item/UKR_0001202](http://irbis-nbuv.gov.ua/lulib/item/UKR_0001202) (data zvernennia 17.08.2020).
12. Matiichuk M., Mohylevskiy V. Selianskyi pobut polishchukiv. Perspektivni napriamy proektuvannia zhytlovykh i hromadskykh budivel. *Zb. nauk. prats. Spets. vyp.: Zasoby monumentalno-dekorativnoho mystetstva ta dizaynu v miskomu seredovyshchi*. Kyiv, 2006. S. 126-136.

13. Oshchestvennyi semeinyi byt y dukhovnaia kultura naseleniia Polesia / pod red. V. Bondarchyka. Mynsk : Nauka y tekhnika, 1987. 376 s.
14. Okolnych T.V. Skhidnoslovianska pedahohika v doslidzhenniakh etnohrafiv (KhKh – persha chvert KhKh stolittia): dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01 / Tsentralnoukr. derzh. ped. un-t im. V. Vynnychenka. Kropyvnytskyi, 2019. 314 s.
15. Pobirchenko N. S. Etnohrafiia dytynstva yak predmet naukovoï refleksii 20-kh rokiv. Istoryko ped. alm. 2012. Vyp. 2. S. 13-17 (http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipa_2012_2_4 (data zvernennia 23.08.2020)).
16. Pokrovskiy E. A. Fyzycheskoe vospytanye detei u raznykh narodov, preymushchestvenno, Rossyy. Zasoby peresuvannia ukrainsiv v mynulomu. Etnohrafiia ta pobut narodiv svitu. Obstanovka v zhytlo u slovian. Ch. 2. 04 com.ua /... 3528 – obstanovka – v – zhylyshe – u – slayan – chast 2 (data zvernennia 17.08.2020).
17. Svyryda R. Vid kolysochky – do vizochka. Ukrainska rodyna: rodynnyi i hromadskiy pobut / Uporiad. Lidiia Orel. Kyiv : Vyd-vo im. O. Teliha, 2000. 424 s.: il., not.
18. Russkaia yzba (ylliustryrovannaia entsyklopediia). Sankt-Peterburh : Yskusstvo, 1999. 259 s.
19. Selivachov M. R. Leksykon ukrainskoi ornamenteiky (ikonohrafiia, nominatsiia, stylistyka, typolohiia). Peredm. akad. M. Popovycha. 2-he vyd. Kyiv : Red. visnyka «Ant», 2009. KhVI, 408 s. il.
20. Stelmakhovych M. H. Ukrainska rodynna pedahohika. Pochatkovy shkola. № 8. 1995. S. 4.
21. Tarasiuk I. I. Pryntsy py arkhitekturnoho formuvannia silskykh sadyb Volyni KhKh – poch. KhKh stolittia ta yikh rozvytok v suchasnykh umovakh : dys. ... kand. arkhitektury: 18.00.01 / Nats. un-t «Lviv. politekhnika». Lviv, 2015. 267 s.
22. Shulhyha D. Fizyche vykhovannia nemovliat. Khrestomatiia z ukrainskoho dytynoznavstva / ukl. Yovenko L. I. Uman : ALMU, 2011, 156 s.

СПЕЦИАЛЬНАЯ МЕБЕЛЬ ДЛЯ НОВОРОЖДЕННЫХ В ИНТЕРЬЕРЕ ДОМА НА ПОЛЕСЬЕ

Подцерковная Ярослава Иосифовна – старший преподаватель кафедры изобразительного и декоративно-прикладного искусства,
Ривненский государственный гуманитарный университет, Ривне

Статья посвящена выявлению и обоснованию в традиционной культуре полешуков ряда специальных средств, направленных на содействие гармоничному развитию ребенка, его духовного и физического здоровья. Поставленные и охарактеризованы технологические аспекты изготовления специальной мебели, как особой разновидности декоративно-прикладного искусства, для детей младенческого возраста чтобы приучить их самостоятельно сидеть, стоять, ходить. Исследована система формирования жилого интерьера полесской дома с учетом четкой организации социокультурного пространства.

Ключевые слова: полесский дом, региональная культурная практика, интерьер, ребенок-ребенок, особая мебель: сидячка, стоячка, ходунки.

INFANTS' SPECIAL FURNISHING IN POLISSIA HUT INTERIOR

Pidtserkovna Yaroslava – senior lecturer of the Department of Fine, Applied and Decorative Arts Rivne State University for the Humanities, Rivne

The study gives the rationale for a wide range of special means to support children's harmonious development, their spiritual and physical health in Polissia traditional culture. The paper characterizes technological aspects of special furnishing making as a special type of applied and decorative arts for infants to teach them to sit, stand and walk by themselves. The author researches a system of housing interior development in Polissia hut considering well-managed spacing.

Key words: Polissia hut, interior, child-infant, special furnishing: seated walker, sit-to-stand walker, baby walker.

UDC 437.029.3

INFANTS' SPECIAL FURNISHING IN POLISSIA HUT INTERIOR

Pidtserkovna Yaroslava – senior lecturer of the Department of Fine, Applied and Decorative Arts Rivne State University for the Humanities, Rivne

The study concerns with the issues of sustainable interior changes in Polissia hut during the centuries. This changes deal with the appearance of an infant – a child of preverbal age – in peasant's family. Every time a «new» child made Polissia families appreciate their accommodation in a special way. The author states that the hut was characterized with new beat and rhythm where calmness was mixed with the anxiety about child's life. A cradle that was hung up to a joist was moving, mother's lullaby was sung, and it was smelled with milk. All these things were accumulated day by day. Therefore, against one's will, it taught family to deeply-rooted living order and automatism, attention to the child, accurateness and cleanliness.

The author states that hut furnishing seemed to move with the aim to set free space for special child furnishing. On the one hand, in infant's age this furnishing served as successful means to strengthen children's body, their muscles' structure, motor ability, motility. On the other hand, this furnishing gives a possibility for child's mother constantly to keep an eye on them doing house hold chores.

Finally, in Polissia hut infants' special furnishing required from village community makers to be properly involved in a system of upbringing “the first population stratum” of child's age by creation wooden devices considering traditional technological aspects. These wooden devices are presented with seated walkers, sit-to-stand walkers, baby walkers. The study

reveals that these ones were adapted to the living of Polissia family. The author emphasizes that this furnishing was firstly presented in sustainable sedentary adult's interior as a changeable formula of moving interior for infants.

Key words: Polissia hut, interior, child-infant, special furnishing: seated walker, sit-to-stand walker, baby-walker.

Надійшла до редакції 2.02.2021 р.

УДК [271.2:2-737] «18/19» (477.53)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКОВНИХ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ПОЛТАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ : СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Маслак Володимир Іванович – доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0002-2898-2400>
vimaslak2017@gmail.com

Федоренко Світлана Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0002-6999-4926>,
svfedor70@gmail.com

Бутко Лариса Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0002-8817-3381>,
larysabutko@gmail.com

Василенко Дар'я Павлівна – старший викладач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0001-9052-8287>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpm.vi37.435>
dvoloshka05@gmail.com

Проаналізовано особливості діяльності церковних православних братств, що функціонували в Полтавській єпархії в другій половині XIX – початку XX століття. Зазначено, що у межах Полтавської єпархії у досліджуваний період функціонувало два православних братства, умови започаткування та напрями діяльності яких зумовлені були існуючою урядовою політикою Російської імперії.

Підкреслено, що обидва братства (Полтавське Єпархіальне Свято-Макар'ївське та Лубенське Спасо-Преображенське) охопили мережею своїх відділень усю територію губернії. Наголошено на важливій ролі православних братств у соціокультурному розвитку Полтавської губернії, адже їм вдавалося виконувати не лише духовно-просвітницьку місію на засадах православних морально-етичних цінностей, але й сприяти поширенню освіти серед населення.

Ключові слова: православна церква, церковні православні братства, Полтавська єпархія, духовно-просвітницька діяльність, соціокультурний вимір.

Постановка проблеми. Зі здобуттям Україною державної незалежності розпочалася переоцінка важливих подій української історії, зокрема ролі та внеску православної церкви в розбудову держави й нації, відновлення авторитету національних духовних цінностей та їхнього впливу на змістовні сегменти життя людей, відмова від стереотипів абсолютного заперечення значного внеску духовенства у вітчизняну культуру.

Важливе місце в історії православної церкви другої половини XIX – початку XX століття посідають, як відомо, церковні православні братства як церковно-громадські організації, мета яких полягала у благодійницькій, релігійно-просвітницькій та місіонерській діяльності.

Окреслення особливостей становлення, функціонування та провідних напрямів діяльності православних братств нової доби історії України, визначених магістральною політикою уряду Російської імперії – зміцнення трьох принципово важливих суспільних основ: самодержавства, православ'я, народності – дозволяє проаналізувати провідну діяльність цих об'єднань крізь призму історичної специфіки регіону та першочергових соціально-культурних потреб населення, що й на сьогодні належить до недостатньо вивчених питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу вивчення означеної теми статті становить аналіз дореволюційної історіографії, історіографії радянської доби та сучасної.